

ARŪNAS GUMULIAUSKAS

**LIETUVOS ISTORIJA
(1795–2009 m.)**

Studijų knyga

LEIDYKLA
Lucijus

2010

TURINYS

I.	LIETUVA RUSIJOS IMPERIJOS SUDĖTYJE (1795–1915)	17
1.	CARIZMO POLITIKA IR LIETUVA	19
1.1.	Carų valdžioje	19
1.2.	LDK dalies prijungimas prie Rusijos	21
1.3.	Prancūzmetis	23
1.4.	Lietuvos Užnemunė	25
1.5.	Lietuviai oficialioje Rusijos politikoje	28
1.6.	Žemės ūkio pertvarkymai	31
1.7.	Pramonės raida	35
1.8.	Rusifikacijos politika	37
1.9.	Lietuvos švietimas ir mokslas	40
1.10.	Lietuvos kultūra ir menas	42
2.	PASIPRIEŠINIMAS CARIZMUI	45
2.1.	Pirmosios anticarinės organizacijos	45
2.2.	1830 m. sukilimas	48
2.3.	Pasipriešinimas carinei reakcijai	53
2.4.	Tautinis atgimimas	55
2.5.	Blaivybės sąjūdis	58
2.6.	1863 m. sukilimas	60
2.7.	„Aušra“ ir jos reikšmė tautiniam atgimimui	65
2.8.	„Varpas“ ir varpininkai	67
2.9.	Pirmosios lietuvių politinės partijos	69
2.10.	Lietuva per 1905 m. revoliuciją	72
2.11.	Didysis Vilniaus seimas	75
II.	LIETUVA KAIZERINĖS VOKIETIJOS OKUPACIJOS LAIKOTARPIU (1915–1918)	77
1.	KAIZERINĖS VOKIETIJOS OKUPACIJA	79
1.1.	Lietuva Pirmojo pasaulinio karo pradžioje	79

1.2.	Lietuva vokiečių okupacijos sąlygomis	81
2.	PIRMIEJI ŽINGSNIAI Į NEPRIKLAUSOMYBĘ	84
2.1.	Lietuvių organizacijos Vilniuje	84
2.2.	Lietuvių inteligentijos politinės veiklos suaktyvėjimas	86
2.3.	Lietuvių konferencija Vilniuje	88
3.	LIETUVIŲ VEIKLA UŽSIENYJE	91
3.1.	Lietuvių organizacijos Rusijoje	91
3.2.	JAV lietuvių veikla	95
3.3.	Europos lietuvių pagalba Lietuvai	97
4.	LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS PASKELBIMAS	101
4.1.	Lietuvos Krašto Tarybos politinės veiklos pradžia	101
4.2.	1917 m. gruodžio 11 d. aktas	103
4.3.	1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas	105
5.	LIETUVOS TARYBOS VEIKLA 1918 METAIS	108
5.1.	Politinė situacija Lietuvoje paskelbus Vasario 16 d. aktą	108
5.2.	Lietuvos milicijos ir kariuomenės kūrimas	110
5.3.	Vilhelmas fon Urachas – Lietuvos karalius Mindaugas II	112
III.	PIRMOJI LIETUVOS RESPUBLIKA	115
1.	NEPRIKLAUSOMYBĖS GYNIMAS 1918–1920 m.	117
1.1.	Laikinoji Lietuvos valstybės konstitucija	117
1.2.	Pirmosios Lietuvos Respublikos vyriausybės sudarymas ir veikla	118
1.3.	Mykolo Sleževičiaus vyriausybės veikla	121
1.4.	Vyriausybės krizė. Antanas Smetona – pirmasis Lietuvos prezidentas	123
1.5.	Paskutiniai laikinoji vyriausybė	125
2.	BOLŠEVIKINĖS RUSIJOS IMPERINIAI KĖSLAI LIETUVOJE	127
2.1.	Rusijos bolševikų vyriausybės požiūris į Lietuvos valstybingumą	127
2.2.	Lietuvos komunistinės organizacijos	129
2.3.	Sovietų valdžios paskelbimas Lietuvoje	131

2.4.	Bolševikų diktatūros įsigalėjimas Lietuvoje	132
2.5.	Lietuvos sovietizacija	134
2.6.	Litbelo sukūrimas ir žlugimas	136
3.	NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVOS	139
3.1.	Lietuvos kariuomenės kovos su Raudonąja armija	139
3.2.	Bermontininkų karinės avantiūros likvidavimas	141
3.3.	Taikos sutartis su Sovietų Rusija	143
3.4.	Lenkijos ir Lietuvos karinė bei diplomatinė konfrontacija 1919–1920 m.	145
3.5.	Suvalkų sutarties sulaužymas. Vilniaus netektis	147
4.	LIETUVA PARLAMENTINĖS RESPUBLIKOS LAIKOTARPIU 1920–1926 m.	150
4.1.	Politinės partijos pirmojoje Lietuvos Respublikoje	150
4.1.1.	Lietuvos socialdemokratų partija	150
4.1.2.	Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga	153
4.1.3.	Lietuvių tautininkų sąjunga	155
4.1.4.	Lietuvos krikščionių demokratų partija	158
4.1.5.	Partinės sistemos susiformavimas	160
4.2.	Steigiamasis seimas	162
4.2.1.	Steigiamojo seimo sušaukimas ir veikla	162
4.2.2.	Pirmoji nuolatinė Lietuvos konstitucija	164
4.2.3.	Žemės reforma	166
4.2.4.	Nacionalinės finansų sistemos sukūrimas	168
4.3.	Lietuvos vidaus padėtis 1922–1926 metais	170
4.3.1.	Lietuvos Respublikos pirmasis seimas	170
4.3.2.	Lietuvos Respublikos antrasis seimas	172
4.3.3.	Klaipėdos krašto atgavimas	174
4.3.4.	Lietuvos Respublikos trečiasis seimas	176
4.4.	Lietuvos tarptautinė padėtis 1918–1926 m.	180
4.4.1.	Lietuvos valstybės tarptautinis pripažinimas	180
4.4.2.	Lietuvos ir Lenkijos santykiai	182
4.4.3.	1926 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos ir Sovietų Sąjungos nepuolimo sutartis	184

5.	LIETUVOS VIDAUS IR UŽSIENIO POLITIKA AUTORITARINIO REŽIMO LAIKOTARPIU	186
5.1.	1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmas ir jo padariniai	186
5.1.1.	Valstybės perversmo priežastys	186
5.1.2.	Gruodžio 17 d. perversmas	188
5.1.3.	Antano Smetonos įsitvirtinimas valdžioje	191
5.2.	Tautininkų vyriausybių vidaus politika	194
5.2.1.	Lietuvos politinės situacijos kaita autoritarizmo sąlygomis	194
5.2.2.	Lietuvos Respublikos ketvirtasis seimas	195
5.2.3.	Pasipriešinimas autoritariniam režimui	196
5.2.4.	Autoritarinio režimo krizė	198
5.3.	Socialinės ir ekonominės padėties šalyje kaita	200
5.3.1.	Lietuvos finansų padėtis	200
5.3.2.	Žemės ūkio raida	202
5.3.3.	Pramonės raida	205
5.4.	Lietuvos užsienio politika 1926–1939 m.	208
5.4.1.	Lietuvos ir Lenkijos santykiai pasaulinio karo išvakarėse	208
5.4.2.	Santykių su Vokietija paastrėjimas	211
5.4.3.	Klaipėdos krašto netektis	213
5.4.4.	Santykiai su Vatikanu	214
5.4.5.	Santykiai su kitomis valstybėmis. Lietuvos neutralumas	217
5.4.6.	Molotovo–Ribentropo paktas ir Lietuva	219
6.	VILNIAUS KRAŠTAS LENKIJOS VALDŽIOJE	221
6.1.	Administracinis Vilniaus krašto pertvarkymas	221
6.2.	Vilniaus krašto aneksija	223
6.3.	Krašto ekonominio gyvenimo raida	225
6.4.	Vilniaus krašto socialinės padėties kaita	227
6.5.	Švietimas Vilniaus krašte	229
6.6.	Lietuvių politinės, visuomeninės ir kultūrinės organizacijos	233
7.	PIRMOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMAS, MOKSLAS IR KULTŪRA	238
7.1.	Visuotinio privalomo pradinio mokymo įvedimas	238
7.2.	Vidurinės mokyklos kūrimas ir raida	240

7.3.	Specialiosios mokyklos	242
7.4.	Aukštosios mokyklos	244
7.5.	Literatūra ir spauda	246
7.6.	Teatro ir muzikos raida	249
7.7.	Architektūra ir dailė	251
7.8.	Sportinis sąjūdis	252
8.	SANTYKIAI SU LIETUVIŲ IŠEIVIJA	255
8.1.	Lietuvių išeivijos parama Lietuvos valstybingumui	255
8.2.	Santykiai su lietuvių išeivija autoritarizmo sąlygomis	258
9.	PIRMOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS ŽLUGIMAS	261
9.1.	Antrojo pasaulinio karo pradžia ir Lietuva	261
9.2.	Lietuvos geopolitinės situacijos pokyčiai	264
9.3.	Vilniaus ir dalies Vilniaus krašto atgavimas	267
9.4.	Lietuvos vidaus padėtis 1939 m. pabaigoje– 1940 m. pirmoje pusėje	270
9.5.	Raudonosios armijos daliniai Lietuvoje	271
9.6.	Sovietų Sąjungos ultimatas	274

IV. LIETUVA PIRMOSIOS SOVIETINĖS IR NACIŲ OKUPACIJŲ LAIKOTARPIU **277**

1.	PIRMOJI SOVIETINĖ LIETUVOS VALSTYBĖS OKUPACIJA	279
1.1.	Paskutinis Nepriklausomos Lietuvos vyriausybės posėdis	279
1.2.	Antano Smetonos pasitraukimas į užsienį	281
1.3.	Raudonoji armija okupuoja Lietuvą	283
2.	LIETUVOS ANEKSIJA	286
2.1.	„Liaudies vyriausybės“ sudarymas ir veikla	286
2.2.	Rinkimai į „Liaudies seimą“	289
2.3.	„Liaudies seimas“ ir jo nutarimai	291
2.4.	Lietuvos įjungimas į Sovietų Sąjungos sudėtį	293
3.	LIETUVOS SOVIETIZACIJA	296
3.1.	Lietuvos ūkio griovimas	296
3.2.	Lietuvos kariuomenės ir teisėsaugos institucijų padėtis	298

3.3.	Represijos ir deportacijos	301
3.4.	Priešinimasis sovietizacijai	303
3.5.	Lietuvoš diplomatinė tarnyba – Nepriklausomos Lietuvos institucija	305
4.	NACIŲ OKUPACIJA	309
4.1.	1941 m. Birželio sukilimas	309
4.2.	Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio vyriausybės sudarymas ir veikla	311
4.3.	Nacių okupacinė administracija ir jos veikla	313
4.4.	Masinis teroras. Holokaustas	315
4.5.	Lietuvos vietinė rinktinė	317
4.6.	Pasipriešinimas okupaciniam režimui	319
5.	SOVIETINIŲ JĖGŲ KOVA DĖL LIETUVOS	322
5.1.	Kovos prieš nacių organizavimas sovietų užnugaryje	322
5.2.	Sovietinis pasipriešinimas naciams Lietuvoje	325
V.	LIETUVA ANTROSIOS SOVIETINĖS OKUPACIJOS LAIKOTARPIU	329
1.	STALININIO REŽIMO ĮTVIRTINIMAS LIETUVOJE	331
1.1.	LKP(b) vaidmuo sovietizuojant kraštą	331
1.2.	Sovietinės valdžios aparato formavimas	334
1.3.	Teroras. Trėmimai	336
1.4.	Stalininė kolektyvizacija	340
1.5.	Sovietiniai pramonės pertvarkymai	344
1.6.	Švietimas ir kultūra totalitarinio režimo metais	347
2.	LIETUVA: NUO DESTALINIZACIJOS IKI PERTVARKOS	350
2.1.	Komunistinės nomenklatūros suvešėjimas	350
2.2.	Lietuvos ūkio integracija į Sovietų Sąjungą	353
2.3.	Sovietinės lietuvių kultūros raida	355
2.4.	Sportas sovietų Lietuvoje	357
3.	PASIPRIEŠINIMAS OKUPACIJAI	359
3.1.	Ginkluotas partizanų pasipriešinimas	359
3.1.1.	Partizanų judėjimo priežastys ir tikslai	359

3.1.2.	Rezistencijos jėgų konsolidacija	362
3.1.3.	Partizanų kovos pabaiga	365
3.2.	Antisovietinis pasipriešinimas	367
3.3.	Kova už žmogaus teises bei Lietuvos laisvę	368
3.4.	Lietuvos Katalikų Bažnyčia ir tikėjimo laisvė	371
4.	LIETUVIŲ IŠEIVIJA IR OKUPOTA LIETUVA	373
4.1.	Lietuvos laisvinimo byla	373
4.2.	Pasaulio lietuvių bendruomenė	375
5.	TAUTINIS ATGIMIMAS	377
5.1.	Pirmieji atgimimo proveržiai	377
5.2.	Sąjūdis – nauja tautos viltis	379
5.3.	Politinio gyvenimo permainos	381
5.4.	LKP reorganizacija	383
VI.	ANTROJI LIETUVOS RESPUBLIKA	385
1.	NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ATKŪRIMAS IR IŠSAUGOJIMAS	387
1.1.	Kovo 11-osios aktas	387
1.2.	Sovietinė agresija	389
1.3.	Kruvinoji Sausio 13-oji	392
1.4.	Realios nepriklausomybės iškovojimas	395
2.	LIETUVOS RESPUBLIKOS RAIDA	399
2.1.	1992 m. spalio 25 d. konstitucija	399
2.2.	Politinės partijos	401
2.3.	Seimas	404
2.4.	Prezidentas	408
2.5.	Vyriausybė	411
2.6.	Lietuvos euroatlantinė integracija	415
	Šaltiniai ir literatūra	419